

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра біології та методики її викладання

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістра

з теми: **«СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ФЛОРИ ЗАКАЗНИКА
«ПОЧАЇВСЬКИЙ» (РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ)»**

Виконала: студентка 2 курсу, Біо11-М18z групи
спеціальності 014 Середня освіта (Біологія)
Богатько Марія Петрівна

Керівник:
Григорчук І.Д., кандидат біологічних наук,
доцент

Рецензент:
Оптасюк О.М., кандидат біологічних наук,
доцент

м. Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	6
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА «ПОЧАЇВСЬКИЙ»	7
1.1. Фізико-географічна характеристика території дослідження	7
1.2. Історія створення ландшафтного заказника «Почаївський»	10
1.3. Характеристика рослинності ландшафтного заказника «Почаївський»	13
РОЗДІЛ II. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	17
2.1. Матеріали та методи досліджень	17
2.2. Техніка безпеки при проведенні досліджень.....	17
РОЗДІЛ III. СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ФЛОРИ ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА «ПОЧАЇВСЬКИЙ» (РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ)	20
3.1. Конспект флори.....	20
3.2. Систематичний аналіз.....	22
3.3. Біоморфологічний аналіз.....	26
3.4. Екологічний аналіз.....	31
3.5. Географічний аналіз.....	33
РОЗДІЛ IV. ХАРАКТЕРИСТИКА РАРИТЕТНОЇ КОМПОНЕНТИ ФЛОРИ І РОСЛИННОСТІ ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА «ПОЧАЇВСЬКИЙ».....	37
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
ДОДАТКИ.....	50

ВСТУП

Актуальність дослідження. Збереження біорізноманіття є однією з ключових проблем побудови суспільства сталого розвитку. Найважливішою складовою біорізноманіття є флора як сукупність видів рослин, що ростуть на певній території. Флора служить основою формування не тільки рослинності, але і екосистем. У відповідності з відомим екологічним принципом «різноманітність породжує різноманітність» флора зумовлює склад гетеротрофних компонентів екосистем. З цієї причини вивчення флори, її раціональне використання і охорона є найважливішими складовими широкої програми збереження біорізноманіття як непоновлюваного ресурсу.

Актуальність даної роботи полягає у аналізі біорізноманіття флори ландшафтного заказника «Почаївський». Поліський край утворений багатим видовим складом флори, яка є надзвичайно цікавою, особливо в лісовій зоні, тому ботаніки справедливо вважають ліси, «коморою генофонду флори». Флористично багатшими вважаються поліські ліси. Тут зафіксовані регіонально рідкісні та види Червоної книги України такі, як – андромеда, звіробій сланкий, росичка круглолиста, росичка середня, молодильник озерний, хара витончена, журавлина дрібноплода, шейхцерія болотна та інші. Багато рослин є лікарськими і використовуються для лікування різних хвороб (деревій, чорниці, брусниці, чистотіл, та інші). Значну частину складають рослини, що засмічують підліски.

Метою роботи є аналіз флори ландшафтного заказника «Почаївський».

Для реалізації мети поставлені наступні завдання:

1. Охарактеризувати фізико-географічне положення території ландшафтного заказника «Почаївський» (Рівненська обл.).
2. Опрацювати матеріали польових досліджень та проаналізувати отримані результати.
3. Скласти анотований конспект флори досліджуваного регіону.

4. Проаналізувати систематичний склад флори, у т.ч. таксономічні спектри провідних родин та родів.
5. Проаналізувати біоморфологічну структуру флори.
6. Проаналізувати екологічну та географічну структури флори.
7. Дослідити поширення рідкісних та зникаючих видів рослин.

Об'єктом дослідження є флора ландшафтного заказника «Почаївський».

Предметом досліджень: систематична, біоморфологічна, екологічна, географічна структури флори ландшафтного заказника «Почаївський».

Методи дослідження: порівняльно-морфологічні, екологічні, статистичні, методи теоретичного аналізу, систематизації, узагальнення експериментальних даних.

Практичне значення одержаних результатів. Результати роботи мають важливе значення для педагогічної діяльності, зокрема в роботі вчителя біології загальноосвітньої школи при викладанні розділів біології «Рослини», «Різноманітність рослин», «Організми і середовище існування» у шостому класі, розділу «Надорганізменні системи» - в 9 класі; при проведенні планових екскурсій з тем: природа рідного краю; ознайомлення з сезонними явищами в житті рослин; пристосування рослин до життя в екосистемі (на прикладі будь-якої екосистеми своєї місцевості). Результати роботи можуть використовуватися для подальших наукових досліджень.

Наукова новизна: вперше здійснено комплексний флористичний аналіз ландшафтного заказника «Почаївський» (Рівненська область). Складено анотований конспект флори, який включає 220 видів рослин, що належать до 65 родин та 127 родів. За результатами біоморфологічного аналізу флори встановлено, що у спектрі біоморф переважають гемікриптофіти – 44 %, трав'янисті полікарпики – 71,4 %. В екологічному спектрі переважають мезофіти – 41,4%, за відношенням до умов освітлення – геліофіти – 61,8%. За регіональною приуроченістю першу позицію займає група видів європейсько-азійського походження – 30,9 %.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи були представлені на 2 конференціях: науково-практичної конференції з міжнародною участю «Природа Полісся: дослідження та охорона» (13-15 червня 2019 р., м. Сарни) та звітній науковій конференції студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками НДР у 2018-2019 н.р. (21 листопада 2019 р.).

За матеріалами роботи опубліковано 2 статті:

1. Богатько М. П., Оптасюк О.М. Систематична структура флори північно-західної частини заказника «Почаївський» (Рівненська обл.) // Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю «Природа Полісся: дослідження та охорона» (13-15 червня 2019 р., м. Сарни). – Сарни. – С. 10-15.
2. Богатько М.П. Видовий склад флори північно-західної частини заказника «Почаївський» (Рівненська обл.) // Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Природничі науки. – 2019, Випуск 12.

Структура курсової роботи. Робота складається із вступу, переліку умовних позначень, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 49 сторінках.

ВИСНОВКИ

Заказник «Почаївський» розташований в північній частині Поліської низовини на території Дубровицького району, Рівненської області. Територія підпорядковується у Державному підприємству "Висоцький лісгосп" у межах Висоцького лісництва: квартал 67, квартал 75, квартал 76, квартал 77; Людинського лісництва: квартал 10, квартал 11 та Державного підприємства "Спеціалізоване лісгосподарське агропромислове підприємство "Дубровицький держспецлісгосп ": квартал 8, квартал 9, квартал 11 (215 га) (далі - Землекористувачі). Територія заказника разом з усіма об'єктами природи, що на ній знаходяться, становить площу 927 га.

За результатами польових обстежень та огляду літературних джерел, нами складено анотований конспект флори ландшафтного заказника «Почаївський». Він включає 220 видів рослин, що належать до 65 родин та 127 родів. Таксономічний аналіз показав, що розподіл видів у родинях дуже нерівномірний, має логарифмічну закономірність, що характерно для всіх регіональних флор.

Перше місце в родинному спектрі займає родина *Rosaceae* (середньоевропейський *Rosaceae*-тип за О. В. Морозовою) з 20 видами, що становить 9 % від загальної кількості видів. На другому місці розташована родина *Cyperaceae* (16 видів, або 7,3 %), види якої характерні в основному для природних перезвожених екоотопів. Високе положення родин *Rosaceae*, *Roaceae* як і *Cyperaceae* нехарактерно для зональних природних флор і пов'язано з інтразональними й азональними екосистемами та зближує досліджувану флору з бореальними.

Згідно класифікації К. Раункієра встановлено, що у спектрі біоморф флори заказника «Почаївський» (Рівненська обл.) переважають гемікриптофіти – 97 видів (44%). Друге за чисельністю місце посідають криптофіти 41 види (18,6%), серед яких домінують геофіти – 24 видів (10,9%). Значно менша кількість видів належить до епіфітів (10; 4,5%) та гідрофітів (7;

3,2%). Частка фанерофітів у флорі вищих судинних рослин парку складає 36 видів (16,5%). Наступну позицію займають терофіти – 32 види, що складають 14,5% від загальної кількості флори заказника.

За класифікацією І.Т. Серебрякова у флористичному спектрі екотонів флори заказника «Почаївський» (Рівненська обл.) переважають трав'яні рослини – 191 види (рис. 3.3.1). На першому місці у спектрі знаходяться трав'янисті полікарпіки – 71,4 %, на другому – трав'янисті монокарпіки (15,4 %) та дерева (7,3 %).

В екологічній структурі флори залежно від вимог до зволоження субстрату, види дослідженої флори розподілено на шість груп. За цією ознакою в екологічному спектрі переважають мезофіти (41,4%), що зумовлено гумідним кліматом регіону та переважанням лісової рослинності у рослинному покриві заказника. Провідне положення за відношенням до умов освітлення, займає група геліофітів 136 видів (61,8%) та сціофітів 60 видів (27,3%), що вказує на переважання екотопів з високим рівнем освітленості.

Проведено географічний аналіз досліджуваної флори. За регіональною приуроченістю першу позицію займає група видів Європейсько-Азійського походження – 68 видів або 30,9% від загальної кількості. Оскільки Лісостепову зону України територіально відносять до Східної Європи – це є фактором поєднання рис європейського та азійського характеру у формуванні флористичної структури відновлюваних угруповань лучної рослинності.

До рідкісних рослин які знаходяться у ландшафтному заказнику «Почаївський» належать такі: верба лапландська, верба чорнична, береза пухнаста, вільха сіра, андромеда, молодильник озерний, звіробій сланкий, осока дводомна, папороть болотна, образки болотні, розрив-трава, росичка круглолиста, росичка середня, ситник бульбистий, сфагнум побережний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алехин В. В. География растений : [монография] / Алехин В. В. – М. : Учпедгиз, 1950. – 420 с.
2. Андрієнко Т.Л., Прядко О.І. Болотний масив Сомино на Ровенщині, його наукова і господарська цінність// Укр. ботан. журн. – 1980. – Т. 37, №4. – с. 65-69.
3. Андриенко Т. Л. Современное состояние и охрана редких сообществ *Cladium mariscus* и *Schoenus ferrugineus* на Украине / Т. Л. Андриенко, С. Ю. Попович // Ботан. журн.– 1986.– Т. 71, № 4.– с. 557-561.
4. Андрієнко Т.Л., Прядко О.І. Своєрідне болото Західного Полісся з рясною хамедафною / Т. Л. Андрієнко, О. І. Прядко // Укр. бот. журн.– 1972.– Т. 29, № 1.– с. 117-121.
5. Андрієнко Т. Л. *Scheuchzeria palustris* L. на Україні / Т. Л. Андрієнко // Укр. ботан. журн. – 1975. – Т. 32, № 5. – с. 617-623.
6. Андрієнко Т. Л. Нові місцезнаходження рідкісних видів на Українському Поліссі / Т. Л. Андрієнко, О. І. Прядко // Укр. бот. журн. – 1977. – Т. 34, № 4. – с. 403-407.
7. Андрієнко Т. Л. Поширення і еколого–ценотичні особливості *Carex dioica* L. та *C. chordorriza* Ehrh. на Україні / Т. Л. Андрієнко, О. І. Прядко // Укр. бот. журн. – 1980. – Т. 37, № 3. – с. 7-10.
8. Андрієнко Т. Л. Перші знахідки *Hypericum humifusum* L. на Українському Поліссі / Т. Л. Андрієнко, В. М. Вірченко, П. Я. Дідух // Укр. ботан. журн.– 1981.– Т. 38, № 3.– с. 71-72.
9. Андриенко Т. Л. Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны / Т. Л. Андриенко, Ю. Р. Шеляг-Сосонко. – Київ./: Наук. думка, 1983. – 216 с.
10. Андрієнко Т. Л. Рідкісні угруповання оліготрофних боліт України / Т. Л. Андрієнко, О. І. Прядко, С. Ю. Попович // Укр. ботан. журн. – 1987. – Т. 44, № 2. – с. 60-64.

11. Андрієнко Т. Л. Край лісів та імливих боліт / Т. Л. Андрієнко, Г. М. Антонова, А. В. Єршов. – Львів. /: Каменярь, 1988.– 86 с.
12. Андрієнко Т. Л. Судинні рослини Червоної книги України та Європейського списку в заповідниках України / Т. Л. Андрієнко, В. С. Ткаченко, В. А. Онищенко // Укр. ботан. журн. – 1998. – Т. 55, № 3471. – 475с.
13. Андрієнко Т. Л. Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона/ Під заг. ред. Т. Л. Андрієнко. – Київ./: Фітосоціоцентр, 2006.– 316 с.
14. Андрієнко Т. Л. Флористичне та ценотичне різноманіття торфоболотних екосистем та перспективи їх збереження в Україні / Т. Л. Андрієнко // Шляхи покращання збереження торфових та інших видів боліт України: матеріали навчання в Україні (Київ, 28-29 квіт. 1999 р.) – Київ., 1999.– с. 16-19.
15. Андрієнко Т. Л. Рідкісні рослинні угруповання / Т. Л. Андрієнко // Розбудова екомережі України. – Київ., 1999.– с. 61-64.
16. Бачурина А.Ф., Андриенко Т.Л. *Sphagnum riparium* (Sphagnaceae) на Украине // Ботан. журн. – 1982. – 67, № 11.– с. 1506-1508.
17. Брадїс Є. М. Рослинний покрив боліт УРСР / Є. М. Брадїс, А. Ф. Бачурїна // Рослинність УРСР. Болота. – Київ., 1969. – с. 34-133.
18. Вірченко В.М. Рідкісні і зникаючі мохоподібні Українського Полісся // Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона. – Київ. /: Фітосоціоцентр, 2006. – с. 108-122.
19. Волошина Н. О., Бачук В. А., Грищенко Ю. М. Заповідний край лісів, боліт, озер. – Рівне./, 2007. – с. 21-28.
20. Вульф Е. В. Историческая география растений : [монография] / Вульф Е. В. – М.–Л. : Изд-во АН СССР, 1944. – 546 с.
21. Голубев В. Н. Принципы построения и содержания линейной системы жизненных форм покрытосеменных растений / В. Н. Голубев // Бюл. МОИП. Отд. биол. – 1972. – Т. 76. – Вып. 6. – С. 72–80.
22. Гросгейм А. А. Анализ флоры Кавказа / А. А. Гросгейм // Тр. Ботан. Инта Азерб. филиала АН СССР. – 1936. – Т. 1. – 242 с.

23. Екофлора України : в 3 т. / Я. П. Дідух, П. Г. Плюта, В. В. Протопопова та ін. – К. : Фітосоціоцентр, 2000. – Т. 1. – 284 с. 11.
24. Ена А. В. Краткий очерк истории географии растений в Украине / А. В. Ена // Укр. ботан. журн. – 2007. – Т. 64, № 4. – С. 508–519.
25. Дидух Я. П. Растительный покров горного Крыма (структура, динамика, эволюция и охрана) : [монография] / Дидух Я. П. – К. : Наук. думка, 1992. – 256 с.
26. Дубина Д. В. Географічна структура водойм України / Д. В. Дубина, Ю. Р. Шеляг-Сосонко // Укр. ботан. журн. – 1984. – Т. 41, № 6. – С. 1–7.
27. Зеров Д.К. Флора печіночних і сфагнових мохів України. – Київ. /: Наук. думка, 1964. – 356 с.
28. Морозова О. В. Таксономическое богатство флоры Восточной Европы. Факторы пространственной дифференциации / О. В. Морозова. – М. /: Наука, 2008. – 328 с.
29. Определитель высших растений Украины / Д. Н. Доброчаева, М. И. Котов, Ю. Н. Прокудин и др. – Київ. /: Наук. думка, 1987. – 548 с.
30. Попов М. Г. Основы флорогенетики / М. Г. Попов. – М. : Изд-во АН СССР, 1963.– 135 с.
31. Стойко С.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Раритетний фітоценофонд України та концепція національної Зеленої книги //Укр. ботан. журн. – 2005. – 62, № 5. – с. 611-623.
32. Кучерявий В. П. Фітомеліорація: навч. посібник / В. П. Кучерявий. – Львів: Світ, 2003. – 540 с.
33. Куземко А. А. Лучна рослинність лісової і лісостепової зон рівнинної частини України: структура та антропогенна трансформація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра біол. наук : спец. 03.00.05 “Ботаніка” / Анна Аркадіївна Куземко ; Ін-т ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. – К., 2012. – 38 с.
34. Лаптев О. О. Екологія рослин з основами біогеоценології / О. О. Лаптев. – К.: Фітосоціоцентр, 2001. – 144 с.

35. Лукаш О. В. Рослинність, флористичні та созологічні особливості межиріччя Десна-Остер : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук : спец. 03.00.05 «Ботаніка» / О. В. Лукаш. – К., 1999. – 19 с.
36. Mosyakin S. L., Fedoronchuk M. M. Vascular Plants of Ukraine a nomenclatural checklist. – 1999. – 345 с.
37. Мринский О. П. Ботанико-географический очерк Левобережной Лесостепи Украины : автореф. дис. на соискания науч. степени канд. биол. наук : спец. 03.00.05 «Ботаника» / О. П. Мринский. – К., 1971. – 32 с.
38. Meusel H. Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora. Bd. I / H. Meusel, Y. Jäger, E. Weinert. – Jena : Fischer, 1965. – 583 p.
39. Meusel H. Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora. Bd. II / H. Meusel, Y. Jäger, E. Weinert. – Jena : Fischer, 1965. – 258 p.
40. Тахтаджян А.Л. Система магнолиофитов / А.Л. Тахтаджян. – Л. : Наука [Ленингр.отд-ние], 1987.– 439 с.
41. Толмачов А. И. Богатство флор как объект сравнительного изучения / А. И. Толмачев // Вестн. Ленингр. ун-та. Сер. биол. – 1970. – № 9, вып. 2. – с.71-83.
42. Толмачов А. И. Введение в географию растений /А. И. Толмачев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1974. – 244 с.
43. Толмачов А. И. Методы сравнительной флористики и проблемы флорогенеза / А. И. Толмачев. – Новосибирск : Наука, 1986. – 197 с.
44. Словарь ботанических терминов / под. ред. И. А. Дудки. – К. : Наукова думка, 1984. – 307 с.
45. Хорология флоры Украины / [А. И. Барбарич, Д. Н. Доброчаева, О. Н. Дубовик и др.]. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 272.